

Ebből kitűnik, hogy azoknak a közleményeknek a száma, amelyekre következetesen nem hivatkoztak, az évek során folyamatosan csökken. A vizsgált 327 közleményből 34-re (10,4%) a megjelenést követő 5 évben nem hivatkoztak, ezekből azonban 10-et a következő 3 évben idéztek. Maradt tehát 24 (7,3%), melyről a vizsgált 8 év alatt egyáltalán nem történt említés.

Az az eredmény, mely szerint a vizsgált közleményeknek egy évben átlag 48,6%-a nem került a hivatkozások közé, ellentmond PRICE [2] 35%-os, illetve CAWKELL [3] 64%-os eredményének. Ez az eredmény 3,3-szor nagyobb a *Journal of the American Chemical Society (JACS)*-ban megjelent 222 cikk 14,7%-os arányánál, melyet egy hasonló vizsgálatnál kaptak [1]. Ez az utóbbi ellentmondás talán azzal magyarázható, hogy a jelen vizsgálatban szereplő *Nature* multidiszciplináris lap, míg a *JACS* kizárólag egy tudományággal, a kémiával foglalkozik. CAWKELL [3] vizsgálatának központjában azonban szintén multidiszciplináris, a tudományról általában írt közlemények álltak, így a jelzett nagyobb eltérés oka esetleg a vizsgált közlemények mennyiségének eltéréseben kereshető.

A jelen vizsgálatnak az az eredménye, hogy az első 5 évben nem idézett 10 cikkre a következő 3 évben mégis hivatkoztak, ellentmond KESSLER és HEART [4] azon állításának, hogy az első 5 évben nem idézett cikkre később már nem várható többé hivatkozás.

A 24 közlemény (7,3%), melyre valóban nem hivatkoztak a vizsgált 8 év alatt viszont igazolni látszik PRICE [2] megállapítását, mely szerint a megjelent közlemények 10%-áról soha sehol nem történik említés. Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy a hivatkozások

sok gyakorisága vagy elmaradása a cikk tárgyának időszerűségétől, általánosságban a tudomány vagy szakágazat iránti érdeklődéstől függ.

Érdemes lenne megvizsgálni a nem-hivatkozott cikkek jellegét (beszámoló, összefoglaló, módszertani stb.) és ezzel együtt szerzőik termelékenységét és potenciális idézhetőségét is.

Ezekre a szempontokra kiterjedő, — a különböző szakterületek nagy számú közleményével végzett — vizsgálat hasznos útmutatásul szolgálhatna a közlemény jellege/tárgya és a rá történt hivatkozás elmaradása közötti összefüggések felderítéséhez.

[GHOSH, J. S.: *Uncitedness of articles in Nature, a multidisciplinary scientific journal = Information Processing and Management*, 11. köt. 5/7. sz. 1975. p. 165–169.]

(Dezső Zsigmondné)

Irodalom

- [1] GHOSH, J. S. — NEUFELD, M. L.: *Uncitedness of articles in the Journal of the American Chemical Society = Information Storage and Retrieval*, 10. köt. 1974. p. 365–369.
- [2] PRICE, D. J. de Solla: *Network of scientific papers = Science*, 149. köt. 1965. p. 510–515.
- [3] CAWKELL, A. E.: *Citation practices = Journal of Documentation*, 24. köt. 1968. p. 299–302.
- [4] KESSLER, M. M. — HEART, F. E.: *Concerning the probability that a given paper will be cited*. M. I. T. Cambridge, 1962. [TIP-TM-005]

INFORMÁCIÓS IGÉNY

A kutatók és fejlesztési szakemberek információsükséglete tervezésének tartalmi és módszertani problémái

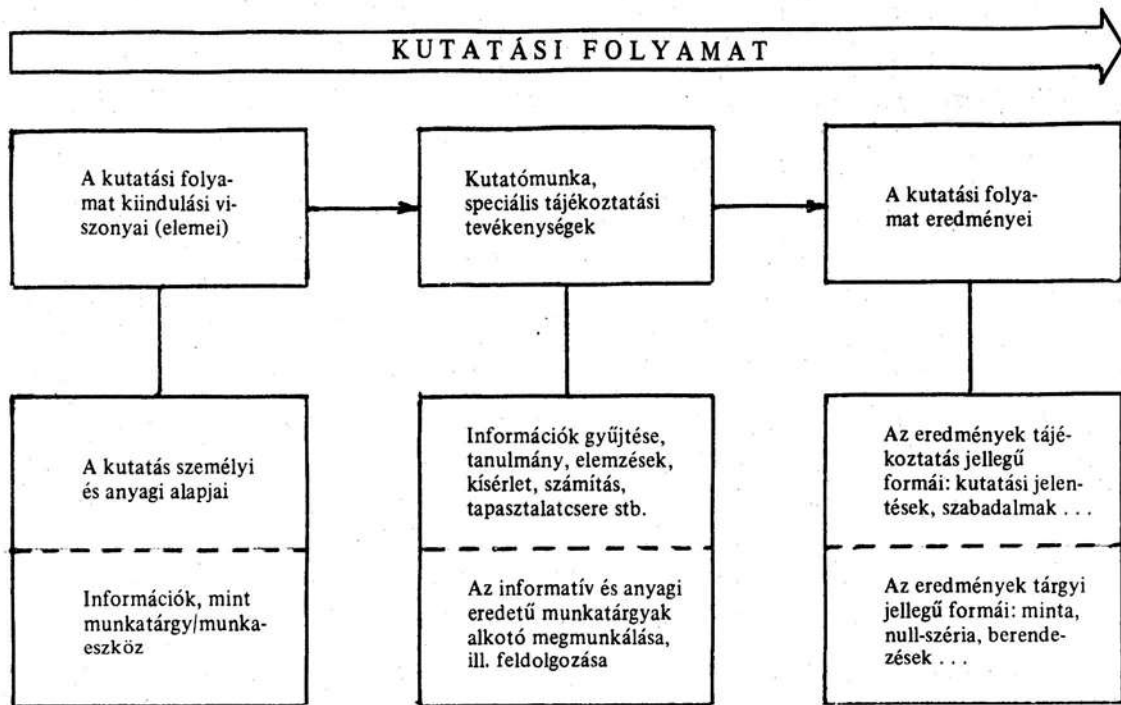
Fogalmak és sajátosságok

Az információsükséglet megjelenési formái és funkciói a kutatási folyamatban igen sokrétűek lehetnek. (1. ábra). Az információsükséglet meghatározása és tervezése egy-egy téma kutatásának elindításánál — a folyamat jellegéből adódóan — a legnehezebb. A téma kidolgozásának előrehaladtával csökken, ugyanakkor egyre jobban meghatározhatóvá válik a még feltáratlan információs igény (2. ábra).

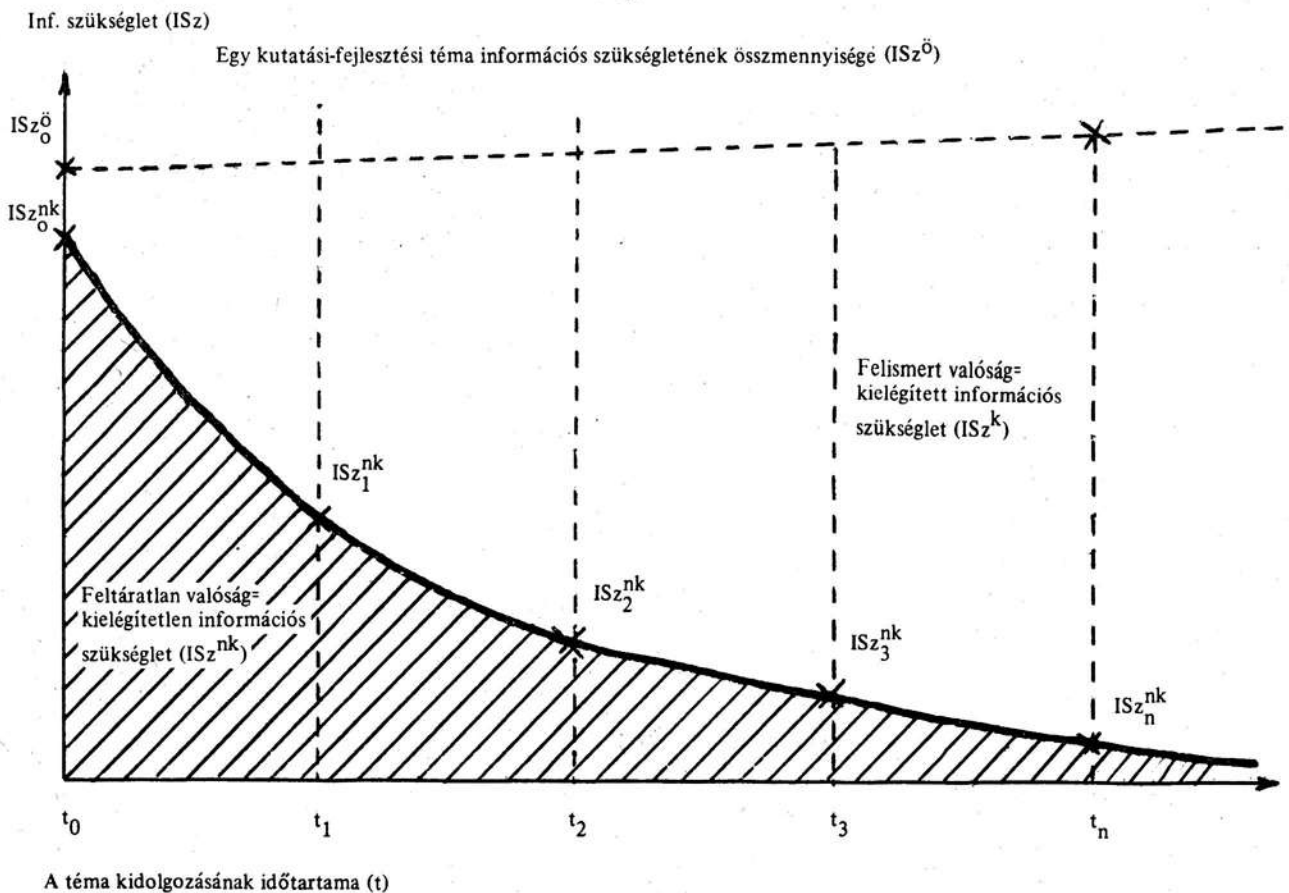
A kutatási és fejlesztési információsükséglet tervezésénél nem lehet a szokásos üzemi, ill. népgazdasági

tervezési gyakorlatból kiindulni, annak módszereit sematikusan átvinni, hanem a speciális feladathoz kell azokat alkalmazni.

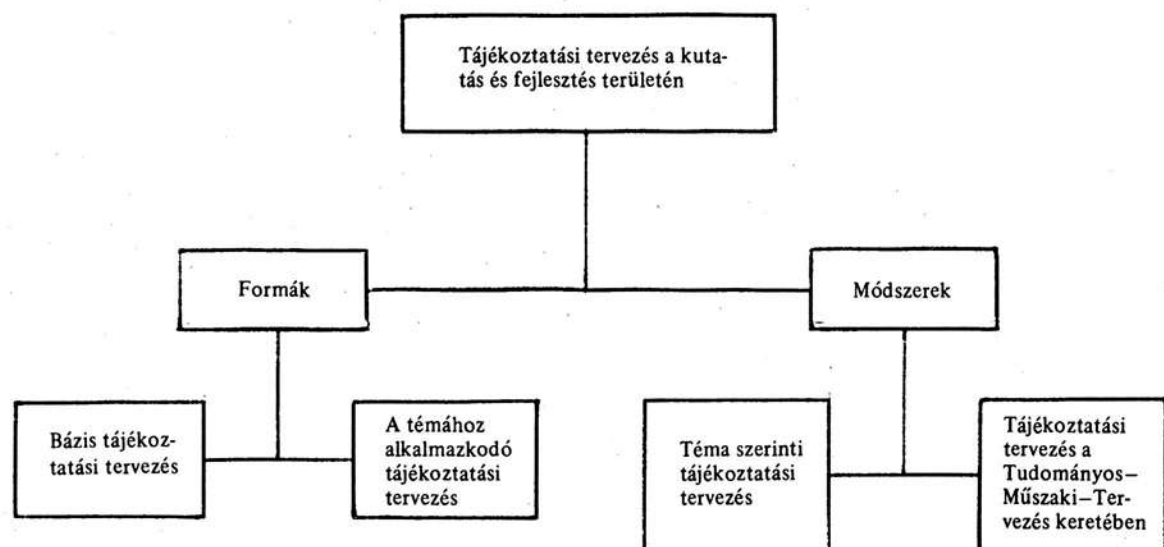
A kutatási-fejlesztési folyamat megkezdésekor a tervezés csak globális lehet. Ezt az alapként szolgáló tervezést azután — az egyes kutató-kollektívák információs szükségleteihez alkalmazkodó — tervezésnek kell követnie. Figyelembe kell venni azt is, hogy a kutatók egymás között kialakított együttműködése vagy tapasztalatcsereje szintén fontos információs forrásként szolgálhat. Mindezt figyelembe véve, az információsükséglet tervezése alatt olyan tevékenység értendő, amely arra irányul, hogy a kutatási-fejlesztési folyamatot — a kutatók feltárt információs igényeinek megfelelő — információkkal lássa el. Az információsükséglet tervezése a kutatásban és fejlesztésben nem egyszeri, hanem folyamatos feladat.

1. ábra Az információ besorolása és funkciói a kutatási-fejlesztési folyamatban

2. ábra A kutatók információs szükségleteinek idealizált ábrázolása: a téma-kidolgozás időtartamának függvényeként

3. ábra A tájékoztatási tervezés formái és módszerei

Az információsükséglet tervezésének formái és módszerei

Az információsükséglet tervezésének formái és módszerbeli tagolására több lehetőség is van (3. ábra). Legmegfelelőbbnek a kettős tervezési forma tűnik. Ennek szükségessége az alábbiakkal támasztható alá:

A kutatás megkezdése előtt, vagy a kutatás megkezdésekor elvégzendő tervezés és a kutatók információs igényei kielégítésének időpontja között több hónapos, adott esetben több éves időeltolódás is lehetséges. Ennek ellenére ez a munkafázis nem hagyható el, mivel sok esetben nehéz és gazdaságilag megoldhatatlan (sőt, egyenesen lehetetlen) meghatározott információs forrásokat, ill. szolgáltatásokat csak akkor igénybe venni, amikor azokra már éppen szükség van. A globális tervezésnek azt az információtevényt kell figyelembe vennie, amelyet a normál információs szolgáltatások nem tudnak közvetlenül produkálni. Az információsükséglet globális tervezését – specifikus jellege miatt – központilag célszerű irányítani.

A kutatási témához szorosan kötődő információsükséglet tervezésének, mint a globális tervezés szükségesszerű kiegészítésének – az előbbivel ellentétben – az a feladata, hogy a felmerült igényekre a lehető leggyorsabban reagáljon; így addig, amíg a kutatók információs igényeinek kielégítésére rentabilis párbeszédes rendszer nem alakul ki, addig a témához alkalmazkodó tervezésnél a decentralizálás elvét ésszerű érvényesíteni. Ennek irányításáért maguk az illetékes kutató-fejlesztő kollektívák a felelősek. Az illetékes információs szervek, valamint a kutatás és fejlesztés vezetői megfelelő segédesszökökkel, ill. különleges rendszabályok foganatosításával támogatják.

A témához kötődő információsükséglet tervezésének gyakorlata

A téma szerinti információsükséglet megtervezése eddig csaknem kizárólag az üzemi információs osztályokra hárult. Ezek viszont nem álltak közvetlen, szervezeti kapcsolatban a kutatás és fejlesztés tudományos-műszaki tervezőivel. A gyakorlati munkának ez a rendje nem bizonyult kielégítőnek. Jobb megoldásra van szükség, ezért az alábbiak megvalósítására kell törekedni:

meg kell állapítani, melyek azok az információs források és szolgáltatások, amelyeket meg kell szerezni a kutató-fejlesztő kollektíva számára, és melyek azok, amelyeket maguknak a kutatóknak kell feltárniok;

ki kell építeni a különböző – hasonló témával foglalkozó – csoportok közötti információs cserekapcsolatot;

az információsükséglet tervében rögzíteni kell a felelősséget, amely a tervezett információforrások megszerzésével és a szolgáltatások megszervezésével kapcsolatban egyrészt az üzemi információs osztályokra, másrészt a kutatókra hárul;

fel kell tüntetni a szolgáltatások igénybevevőit, a forrásokat, a szolgáltatások rendelkezésre bocsátásának tervezett időpontját;

meg kell határozni a szolgáltatandó információk formáját;

meg kell jelölni a kutató-fejlesztő kollektíva által beszerzendő információk lelőhelyét.

Esetről-esetre különböző egyéb adatok is szerepelhetnek, pl. meghatározott információs források beszerzésénél az illetékes személy neve; az egyes információs források beszerezhetőségére vonatkozó utalások stb.

Az egyes kutatási-fejlesztési témákhoz kapcsolódó információszükségleti tervek a következő elemekből tevődhetnek össze:

a) *Irányító lap* az alábbi adatokkal:

az információszükségleti terv száma;
a kutatási-fejlesztési téma általános adatai;
a kutatási-fejlesztési téma információs profilja és karaktere deskriptorok, valamint szóbeli adatok formájában;

az információs munka lényegesebb határidői.

b) *Globális tájékoztatósi terv*, ezen belül

a kutatási téma kidolgozásának egész folyamatára vonatkozólag – a kollektíva számára – direkt felhasznál-

ható, speciális információs források terve;
hagyományos irodalmi tájékoztatósi formák terve;
speciális információs szolgáltatások terve;
belső terv.

c) *Témához kötődő terv*, mint a globális terv operatív kiegészítése.

/SCHÖNFELDER, R.: *Inhaltliche und methodische Probleme einer rationellen Informationsplanung in Forschung und Entwicklung = Informatik*, 22. köt. 6. sz. 1975. p. 49–52./

(Takáchné Tóth Mária)

TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

A Közös Piac információs hálózata

1971-ben a *Közös Piac Minisztertanácsa* határozatot hozott a tagországok tudományos, műszaki információs és dokumentációs tevékenységének koordinálásáról, amelyben a következő együttműködési területeket jelölték ki:

a) olyan rendszerek kidolgozása, amelyek egy európai hálózatba kapcsolhatók össze;

b) a hálózat működési szabályainak, szabványainak stb. kidolgozása;

c) tájékoztatói szakemberek képzése, valamint a felhasználók felkészítése;

d) az információfeldolgozás technológiájának fejlesztése.

A határozat a legkorszerűbb eszközök felhasználását írja elő annak érdekében, hogy a szolgáltatásokat minden olyan személy, akinek a hálózat által szolgáltatható információra szüksége van, a lehető legelőnyösebb feltételek mellett vehesse igénybe.

A *Közös Piac Állandó Bizottsága* felelős a határozat végrehajtásáért. Az egyes tagországok és az Állandó Bizottság képviselőiből megalakult *CIDST* (*Committee for Information and Documentation in Science and Technology = Tudományos Műszaki Információs és Dokumentációs Szakbizottság*), amely 3 éves munkatervet dolgozott ki az 1975–1977-es periódusra. A terv három fő feladatot foglal magában:

1. *A különböző szakterületek információs rendszereinek kidolgozása.* A mezőgazdaság, fizika, környezetvédelem stb. területein dolgoznak munkabizottságok a következő feladatok megoldásán:

közös előírások kidolgozása, adaptálása; meglévő információs rendszerek és szolgáltatások racionalizálása; amennyiben szükséges, új rendszerek kidolgozása;

az adatfeldolgozási, információ-hozzáférési lehetőségek bővítése, az egyes nemzeti központok nemzetközi (európai) szintre hozása;

együttműködés a Közös Piacon kívüli információs forrásokkal.

A munkatervben megjelölt további kutatási területek: indexelési és visszakeresési technikák; adattárolás; tezaurusz fejlesztés; technikai szabványok kidolgozása.

2. *Az információs rendszer fizikai hálózatának megteremtése.* Öt-tíz éven belül a posta olyan adatátviteli rendszert fejleszt ki, amely többek között a tervezett hálózat (EURONET) számára is megfelelő. Addig azonban egy átmeneti hálózatot kell létrehozni, amelyről a munkaterv részletesen intézkedik.

3. *A szellemi háttér fejlesztése.* A rendszer sikere nemcsak az adatbázisoktól és az adatátviteli hálózattól függ, hanem attól is, hogyan sikerül információs szakembereket és felhasználókat képezni, soknyelvű segédeszközöket rendelkezésre bocsátani stb.

A tudományos és műszaki információt a határozat a lehető legtagabban értelmezi. Ebben a fogalomba értendő például a gazdasági, társadalmi adatok összessége is.

Az on-line adathozzáférés mellett *kulcsfontosságú*, hogy referált dokumentumok rövid időn belül, olcsón hozzáférhetők legyenek. A könyvtárakkal való széles körű együttműködés tehát a hálózat sikerének egyik előfeltétele.

A hálózat szolgáltatásai olyan rendszerekre terjednek majd ki, amelyeket az egyes tagországok, a Közös Piac, más országok, illetve szélesebb körű nemzetközi szervezetek működtetnek.

A legtöbb ma működő on-line rendszer csak bibliográfiai adatokra épül, néha tartalmaz referátumokat is, máskor nem. Az EURONET azonban nemcsak ilyen jellegű információkra kíván szorítkozni, hanem nume-